

İsmail ABALI
Bozcigit Hikâyesinde Olağanüstülük Motifleri

Makale Bilgisi / Article Info

Geliş / Recieved: 15.03.2018

Kabul / Accepted: 16.04.2018

Sayfa / Page : 1-16

Hakemler / Referees

Dr. Derya Özcan, Dr. Hülya Çevirme, Dr. Sibel
Turhan Tuna

BOZCİĞİT HİKÂYESİNDE OLAĞANÜSTÜLÜK MOTİFLERİ

İsmail ABALI*

Öz

Ortaya çıktığı ilk andan itibaren sözlü anlatılar, nesilden nesle aktarıldığı her dönemde mensubu olduğu toplumun fikir, düşünce, dünya görüşü, yaşayış tarzı, dini inancı ve sosyo-kültürel yapısı gibi unsurlarından olabildiğince etkilenmiştir. Sözlü ürünlerini kuşaktan kuşağa devam ettiren toplum, var olduğu her çağda gerek toplumsal belleğinde mevcut bulunan gerekse hayal ve imge dünyasında yarattığı bazı motifleri bu anlatılarına yansıtır. Söz konusu bu motiflerden biri de olağanüstülük motifleridir. Gerek mitik anlatılardan kalan bir hatıra özelliği göstermesi gerek de eski inanış unsurlarının kültür öğelerine yansımaları neticesinde bu olağanüstülük motifleri, birçok halk anlatmasının temel yapı taşı niteliği haline gelmiştir.

Bu çalışma nitel bir araştırma olup doküman analizi ve metin incelemesine dayanmaktadır. Çalışmada, Kırgız halk edebiyatı ürünlerinden biri olan Bozcigit hikâyesi ele alınmıştır. Anlatıdaki olağanüstülük motifleri ise metnin tamamının Türkiye Türkçesine aktarılarak okunması sonucu ve sadece ilgili kısımlar alıntı gösterilerek tespit edilmiştir. İçeriğinde epik unsurlar barındırmasına rağmen bir halk hikâyesi özelliği gösteren anlatı, Bozcigit adlı kahraman ile Sayıpcamal'ın arasındaki büyük aşkı konu edinmektedir. Hikâye, ihtiva ettiği dini motifler ve değerler ile de dikkati çekmektedir.

Giriş bölümünde anlatı ile ilgili bazı bilgilerin verildiği makalenin inceleme kısmında ise hikâyede tespit edilen olağanüstülük motifleri alt başlıklar halinde incelenmiş, farklı anlatılarda mevcut bulunan motiflerle karşılaştırılmış ve hikâyeden aktarılan alıntılarla zenginleştirilmiştir. Sonuç bölümünde ise anlatı ile ilgili genel bir değerlendirme ve birtakım öneriler sunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Halk Hikâyesi, Bozcigit hikâyesi, Motif, Olağanüstülük

* Dr. Öğr. Üyesi, Iğdır Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi TDE Bölümü, ismail.abali@igdir.edu.tr

THE EXTRAORDINARINESS MOTIFS IN THE STORY OF BOZCİĞİT

Abstract

From the very first moment of its emergence, verbal explanations have been influenced as much as possible by the elements of society, such as ideas, thoughts, worldview, lifestyle, religious belief and socio-cultural structure. The society, which continues its oral products all along, contradicts some of the motives that it creates in its social memory and in the world of dream world and imagination. In fact, one of these motifs is the motif of extraordinary. Although it has a memento feature from mythical accounts, these extraordinary motifs have become the basic element of many folk narratives in the sense that the elements of old beliefs are reflected in the cultural elements.

This study is a qualitative research based on document analysis and text analysis. In the study, the story of Bozcigit, one of the products of Kyrgyz folk literature, was taken up. The results are extraordinary narrative motifs in to read the complete text transferred to Turkey Turkish and citations were identified only by showing relevant parts. Despite the fact that it contains epic elements in its content, the narrative which shows the feature of a folk story is the subject of great love between Bozcigit hero and Sayıpcamal. The story draws attention with the religious motifs and values it contains.

In this work, one of the rich Kyrgyz folk literature products, the narrative of Bozcigit, tried to determine the extraordinary motifs in it. In the introduction section, some of the information about the narrative have given in the examination section of the article and the extraordinary motifs found in the story have examined in subheadings, compared with the motifs available in different discriptions and enriched with quotations from the story. In the conclusion section, a general evaluation of the narrative and some suggestions have presented.

Key Words: *The Folk Story, The Story of Bozcigit, Motif, Extraordinariness*

Giriş

Motif; mitoloji, masal, efsane, destan ve halk hikâyesi gibi türlerde yaşama gücüne sahip en küçük ögedir. Halk anlatılarının temelini oluşturan motifler, içinde bulunduğu metinde önemli fonksiyonlar icra eder ve metne doğrudan güç kazandırır. Ait olduğu toplumun milli kimliğini de tayin etmede belirleyici bir rolü olan motifler; Türk halk anlatılarında ad verme, sayı, renk, ışık, kuyuya atılma, mağara, bilge kişi, Hızır, bozkurt, at vb. şekilde karşımıza çıkmaktadır. Motiflerin bir türden başka bir türe aktarılması gibi bir özelliği mevcut olup bu niteliğini ise olağanüstülüğe borçludur (Kaya 2007, 532). Eski Türk inanç unsurlarının mitolojik metinlere yansiyıp bunların da masal ile destanlara aks etmesi ve toplumun değişen sosyo-kültürel ve dini özelliklerine uyum sağlayarak sonraki süreçte epiko-romanesk anlatılara aktarılması neticesinde, halk hikâyelerimizde de yukarıda bahsedilen motiflere rastlamak mümkündür.

Destancılık geleneğinden miras kalan unsurlarla ortaya çıkan halk hikâyeleri, masalsı ve epik motiflerden de izler taşır. Yani halk hikâyesi, masal/destan kaynaklı ise motif yönünden zengindir (Alptekin 2005, 289). Örneğin Kerem ile Aslı hikâyesi; barındırdığı elma ile hamile kalma, rüyada âşık olma, dağın ve suyun yol vermesi, hayvan ve cansız varlıkların konuşması ve sihirli elbise gibi olağanüstülük unsurları ile zengin bir motif yapısına sahiptir (Bars 2010, 13-22). Türk halk hikâyelerinin motifler yönünden gösterdiği niteliğe paralel olarak aşağıda incelemeye aldığımız ve bir Kırgız poeması (manzume) olan Bozcigit hikâyesi de bünyesinde birçok motif barındırmaktadır. İncelemede söz konusu motiflerden yalnızca olağanüstülük motifleri ele alınacaktır.

1. Bozcigit Hikâyesi

Halk hikâyeleri, Türk halk edebiyatının en önemli anlatı türlerinden biridir. Mitten masala, masaldan destana dek süren sözlü anlatıların sürekliliği bağlamında halk hikâyesi, toplumun yaşayış ve düşünce tarzına bağlı olarak destan dönemi anlatmalarının son halkası olarak ortaya çıkmıştır. Konar-göçer yaşam tarzı ve bunun getirdiği savaşçı toplum yapısını terk edip İslam dinini tercih eden ve yerleşik hayata geçen Türk boylarının sözlü edebiyatı da bu sosyal değişimden etkilenmiş; epik anlatıların yerini epiko-romanesk hikâyeler almaya başlamıştır. Bundan hareketle halk hikâyeleri; manzum-mensur bir yapıda olmakla beraber

genellikle aşk, kahramanlık ve din konularını işlemektedir. Ayrıca diğer türlerden farklı olarak halk hikâyeleri; türkü, atasözü, bilmece gibi çeşitli sözlü edebiyat ürünlerini de bünyesinde barındırabilmektedir.

Bozcigit hikâyesi, epik anlatılara dayanan lirik bir poema (manzume) olup aşk, kahramanlık, sosyal hayat ve dini özellikleri bünyesinde barındıran destansı kıssa türündeki anlatılardan biridir. Arap, Fars ve diğer Orta Doğu toplumlarının mitolojik anlatılarıyla yoğrulmuş olan Bozcigit hikâyesi, ilk defa 1842 yılında Radloff tarafından derlenmiş ve 1870 yılında yayımlanmıştır. 1911 yılında Kırgızistan'a ulaşan kitabın nüshasıyla birlikte hikâye, akıncılar ve ırcılar tarafından ezberlenmiş; ırcıların halk arasında şifahen anlatmasıyla da Kırgız dili ve kültürünün birtakım özelliklerini bünyesine katarak yeniden yazılmıştır. Kırgız Respublikasının Uluttuk İlimder Akademiyası'nın "Eldik Poemalar" (2012) serisinin 31. sayısında sekiz hikâye ile birlikte yayınlanan hikâyenin iki nüshası da Kriuva El Yazmanları bölümünde 617-841 numarasıyla muhafaza edilmektedir (Kırgız Adabiyatı Entsiklopediyalık Okuu Kuralı, 2004: 60).

Bozcigit hikâyesi, diğer Türk boyları tarafından da bilinmektedir. İçerik ve şekil olarak farklılıklar gösterse de özünde aynı olan bu hikâyelerin Dobruca, Kazak ve Uygur Türkleri arasında anlatılan varyantları da bulunmaktadır. Kazak varyantı 2010 yılında bir yüksek lisans teziyle (Direk, 2010) çalışılmışken Dobruca varyantı da yine yüksek lisans tezleriyle dilbilgisi açısından incelenmiştir (Arvas, 2017: 103-104). Aşk ve kahramanlık hikâyeleri başlığı altında değerlendirilen Uygur varyantı (İnayet, 2005: 16) ise Kırgızlara ait Bozcigit metnine en çok benzeyendir. Olay örgüsü ve epizot yapısının neredeyse aynı olduğu hikayedeki kişi ve yer isimleri de çok küçük farklılıklarla ayrılmaktadır (Direk, 2010: 134-138):

Kırgız Varyantı

Bozcigit

Sayıpcamal

Kimin

Abdalla han

Tahmas han

Uygur Varyantı

Boz Yiğit

Sahipcemal

Kimen

Abdullah han

Tammas han

Zeytun	Ziytun
Meymun şehri	Maymunlar şehri
Milatiye şehri	Mulatiye şehri

İncelememize esas olan Kırgızlara ait bu Bozcigit hikâyesinin ilgili bölümleri ilk defa tarafımızca Türkiye Türkçesine aktarılmış ve metin, Türkiye sahasında ilk kez halkbilimsel bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur¹. Söz konusu anlatının epizot yapısı şu şekildedir²:

HAZIRLIK BÖLÜMÜ:

a. Ailelerin Tanıtımı:

1. Kahramanın babasının adı Abdalla handır ve Bagdad şehrinin hükümdarıdır.

2. Sayıpcamal'ın babasının adı Tahmas handır ve Milatiye şehrinin hükümdarıdır.

b. Kahramanların Tanıtımı:

3. Bozcigit, görenin bir daha görmek istediği akıllı ve yiğit bir delikanlıdır.

4. Sayıpcamal, babasının kimseye göstermeye kıyamadığı akıllı ve güzel bir kızdır.

KAHRAMANIN MACERASI BÖLÜMÜ

a. Aşık Olma:

5. Sayıpcamal ile Bozcigit, birbirlerini rüyalarında görerek aşık olurlar.

6. Sayıpcamal aşkıdan yataklara düşer ve Bozcigit'i yanına çağırır.

¹ Tespit etmeye çalıştığımız olağanüstülük motifleri ve çalışmada verilen hikâye ile ilgili diğer bilgiler, hikâye metninin tamamının okunması ve Türkiye Türkçesine aktarılması sonucunda tespit edilmiştir. Çalışmada yalnızca olağanüstülük motifleri ile ilgili kısımlar metinden alıntılar halinde gösterilmiştir. Söz konusu alıntılar, yalnızca "Bozcigit" metnini kapsamakta olup sayfa numaraları (Metin, ...) olarak ifade edilmiştir.

² Epizot modeli, Nerin Yayın'ın ilgili çalışmasındaki (1996: 42-64) modelinden esinlenilerek oluşturulmuştur.

b. Gurbete Çıkma:

7. Bozcigit, rüyasında aşık olduğu Sayıpcamal'ı bulmak için can dostu Kimin ile yollara düşer.

8. Bozcigit ile Kimin, Meymun şehrine gelir fakat burada tutsak edilir. Ancak birkaç denemeden sonra sal yaparak kurtulurlar.

9. Tekrar yola koyulan Bozcigit, Milatiye şehrine gelir ve burada dinlenmeye başlar.

10. Bozcigit'in rüyasına aksakal bir kişi girer ve aradığı kızın bu şehirde olduğunu söyler.

11. Sayıpcamal, şehirde yabancıların olduğunu öğrenir ve kırk kızını, Sayıpcamal'ın emriyle yabancıları saraya getirir.

12. Bozcigit ile Sayıpcamal şiirlerle söyleşerek hasret giderirler.

13. Sayıpcamal'ın babası Tahmas han, kızının bir yabancı ile birlikte olduğunu öğrenir ve Bozcigit'in üzerine asker salar.

14. Yapılan savaşta Bozcigit, Tahmas hanın birçok askerini öldürür ve ona kızını vermesi için dostu Kimin'i elçi gönderir.

15. Bunu kabul etmeyen Tahmas han tekrar savaş ilan etse de sonunda Bozcigit'i savaşla yenemeyeceğini anlayarak hile yapmaya karar verir ve kızını verdiğini ilan edip sahte bir toy düzenler.

16. Bunun üzerine Bozcigit ortaya çıkar ve toyda sarhoş olur. Kimin ile Sayıpcamal'ın yardımıyla ayılan Bozcigit tekrar kaçır ve Tahmas han ardından Zeytun adlı askerini gönderir.

17. Bozcigit ile savaşından sonra Zeytun, onu mağlup edemeyeceğini kabul eder ve şehre geri döner.

18. Bozcigit galip gelse de her tarafı yara içindedir. Allah'a dua eder ve gökyüzünde bir bahçe belirir. Bu bahçeye sığınan Bozcigit burada sıçanların yardımıyla iyileşir ve Milatiye şehrine geri döner.

c. Ölüm:

19. Evinde kaldığı bir ihtiyarın ihanetine uğrayan Bozcigit, Tahmas hanın askerleri tarafından yakalanır ve türlü eziyetlere rağmen öldürülemez de en sonunda kendi kılıcıyla idam edilir.

20. Bozcigit'in öldüğünü gören Sayıpcamal da sarayını bir türbe haline getirir ve kırk kızı ile helalleşerek intihar eder.

21. Bozcigit ile Sayıpcamal aynı mezara, koyun koyuna gömülürler.

SONUÇ BÖLÜMÜ

a. Memlekete Dönüş:

20. Dostu Bozcigit'i kaybeden Kimin, haberini Abdalla hana ulaştırmak için Bagdad şehrine gelir.

21. Abdalla han ve karısı, oğullarının gurbette ölmüş olmasından dolayı büyük üzüntü duyarlar.

b. Kahramanın Kabrine Ziyaret:

22. Abdalla han, karısı ve Kimin; Bozcigit'in mezarını görmek için Milatiye şehrine gelirler.

23. Bozcigit ve kızı Sayıpcamal'ın ölümünden sonra yaptıklarından pişman olan Tahmas han, her türlü cezaya razı olduğunu Abdalla hana bildirirse de Abdalla han, cezasını Allah'a bırakır.

24. Bozcigit'in annesi oğlunun mezarı başında ağıtlar yakar ve yüzünü son bir kez görmesi için mezarı açılır. Bozcigit ile Sayıpcamal sanki yaşıyormuşçasına birbirlerine sarılmış bir halde mezarda yatmaktadır.

25. Kimin de onlarla birlikte olmak istediği yönünde Allah'a dua eder. Duası kabul olur ve o da mezara girerek şehit olur.

Lirik formel ifadeler ve semboller açısından zengin bir profil çizen anlatı, halk hikâyesi türünde Kırgızlara ait önemli bir eserdir. Hikâye; Bozcigit ile Sayıpcamal arasındaki büyük aşkı işlemekte ve rüyada sevgilinin suretini görme ile âşık olma, sevgiliye kavuşmak için türlü

cefalara katlanma, aksakal bir dervişin yardımına nail olma ve ölen âşıkların aynı mezara gömülmesi gibi birçok halk hikâyesi unsurunu da içermektedir.

Trajik bir sonla biten hikâye, aynı zamanda, birtakım epik motifler de içermektedir. Türler arası ayrışmanın henüz tam manasıyla gerçekleşmediği İdil-Ural ve Sibiryâ anlatılarında olduğu gibi (Aça, 2006: 85) Kırgız halk edebiyatında da görülen bu durum, Bozcigit hikâyesinde de kendini göstermektedir. Nitekim Bozcigit, her ne kadar bir *âşık* olsa da düşmanla baş edecek kadar da yiğit bir kahramandır. Sayıpcamal ile görüşükten sonra Tahmas hanın askerleriyle çarpışan Bozcigit, tek başına yüzlerce askeri öldürebilmiştir. Tahmas hanın en güçlü askerlerinden biri olan Zeytun'u bile korkutan Bozcigit, bir destan kahramanı hüviyetinde corgo ata binen, cesur bir bahadırıdır. Bozcigit, aynı zamanda, sıradan silahlarla öldürülemeyen bir yiğittir. Tahmas hanın cellâtları onu ancak kendi kılıcı ile öldürebilmiştir.

Bozcigit anlatısında dikkati çeken unsurlardan biri de hikâyenin bolca İslami değer ve unsurlara yer vermesidir. Hikâye boyunca sabretmenin, kadere boyun eğmenin, vefakâr olmanın ve tevekkül etmenin önemi sık sık vurgulanmaktadır. Öyle ki Bozcigit'in babası Abdalla han, oğlunun katili Tahmas hanın cezasını ahrete bırakmıştır. Sayıpcamal da sevgilisini cellâtlara teslim eden ihtiyarı, günaha girmemek için öldürmemiştir. Dua etmenin faziletleri de bolca vurgulanan hikâyede bu durumun getirdiği keramet ve mucizelere de yer verilmiştir. Nitekim Tahmas hanın askerleri ile savaşından sonra yaralanan Bozcigit, Allah'a dua etmiş ve gökyüzünde cennete benzeyen bir bahçeye girerek burada iyileşmiştir. Bozcigit'in annesi de gurbette ölen oğlunun yüzünü son bir defa görebilmek için dua etmiş ve duası kabul olmuştur.

Manzum ve mensur bir yapıda olan Bozcigit anlatısında, vakayı tahkiye etme bölümleri nesirle yapılırken karşılıklı konuşmalar ile dua, beddua, dilek, üzüntü, aşk ve sitem bildiren ifadeler ise manzum olarak ele alınmıştır. Sayıpcamal'ın Bozcigit'i yaşadığı şehre çağırması, Bozcigit'in can dostu Kimin'e gurbete çıkacağını anlatması ve sevgilisine kendini tanıtmaması, Tahmas hanın kızına akıl vermesi, Bozcigit'in yaralandıktan sonra iyileşmek için Allah'a dua etmesi, Sayıpcamal'ın sevgilisini öldüren babasına ilenmesi, Kimin'in can dostunun cesedinin başında ağıt yakması, oğlunun ölüm haberini alan Abdalla hanı bir ihtiyarın teselli etmesi ve

yüzünü son bir kez görmeyi dileyen Bozcigit'in annesinin Allah'a dua etmesi gibi durumlar hikâyede manzum olarak ifade edilmiştir. Ağıt, ır, car-car ve dua örneklerini bolca barındıran hikâyenin bu manzum bölümleri hece ölçüsünün genellikle 7'li, 8'li ve 11'li kalıpları ile oluşturulmuştur.

2. Bozcigit Hikâyesinde Olağanüstülük Motifleri

Rüyada Âşık Olma

Türk halk edebiyatında rüya motifi, sıkça karşımıza çıkan bir unsurdur. Özellikle halk hikâyeleri ve halk ozanlarının âşıklık vasfını kazanmasını ihtiva eden anlatılarında karşılaştığımız rüya motifinin bu ve benzeri anlatımlarda birçok işlevi bulunmaktadır. Âşık biyografileri etrafında teşekkül eden halk hikâyelerindeki rüyalar ise aşığa, âşık olacağı kişinin suretini zihnine kaydetme işlevini barındırmaktadır (Günay, 1999: 89).

Bozcigit hikâyesinde de kahramanımız, âşık olacağı Sayıpcamal'ın suretini rüyasında görmüş ve onunla söyleşme imkânını yine rüyasında bulmuştur (Metin, 11-12):

...Kündördün birinde Bozcigit catıp tüş köröt. Tüşündö bir suluu kızdın sürötün köröt. Kız acayıp baktın içinde kırk kızı menen cüröt. Bulbul, çabalekey, kuştar sayrap baktın içi kudu beyiştay. Bozcigit munu körüp tañ kaldı. Kız nazık obon menen Bozcigitke karap ırdaganı: (Günlerden bir gün Bozcigit uykusunda rüya görür. Rüyasında güzel bir kızın suretini görür. Kız heybetli bir bahçede kırk kızı ile yaşamaktadır. Bülbül, kırlangıç ve türlü kuşların ötüşüp durduğu bahçe tıpkı cennet gibidir. Bozcigit bunu görüp hayran kalır. Kız Bozcigit'e bakıp güzel bir ezgiyle ır söyler)

Cañı coldoş can cigit	Cici eşim, can yiğidim
Cigit mintip catabí?	Yiğit böyle durur mu?
Men coluñda ıntızar	Ben yolunda çektim intızar
Makul bolsoñ maga bar.	Kabul edersen bana var.

...

...

Oşol cılda Bozcigit on segiz çaşka çıktı. Ekinçi cılı dağı tüş kördü. Kız ölgüdüy bolup, zarlap ıylap bir nuska aytkanı: (O sene Bozcigit on sekiz yaşına basar. Sonraki yılda da rüya görür. Kız ölüm döşeğindedir ve ağlaya ağlaya bir ır söyler)

Tört cıl boldu kütömün	Dört yıl oldu bekliyorum
Kelebi dep coktoymun	Gelir mi diye soruyorum

Kabarıñ çok, özüñ çok

Haberin yok, sen yoksun

...

...

Anda Bozcigittin coop bergeni:

O zaman Bozcigit şöyle cevap verir:

Bir ukmuş suluu nazırsıñ

Ne acayıp, hoş bakışlısın

Keç bolgondo hazırsıñ

Akşam olunca hazırsın

Ne armanduu mazarsıñ

Ne kutsal bir yerdesin

Kay cerliksıñ ceriñ ayt.

Neredesin, yerini söyle.

Hikâyede yalnızca Bozcigit değil Sayıpcamal da âşık olacağı kişiyi rüyasında görmüştür. Hatta rüyasında Sayıpcamal ile Bozcigit'in nikâhı bile kıyılmıştır (Metin, 10):

...Sayıpcamal attuu suluu, akılduu calgız kızı bar eken. Apası anı eç kimge körsötpöy çoñ sarayda bakçu. Sayıpcamal on beş çaşka tolgondo bir acayıp tüş köröt. Tüşündö bir suluu ciğit kelet. Kız menen taanışıp atım Bozcigit deyt. Bir kişi kız menen ciğittin nikesin kıyat. Bulardı tegerektegen el bul eköönün cüzdörünön nur tamgan suluuluktarına tañdışat... (Sayıpcamal adlı güzel, akıllı bir kızı vardır. Annesi onu hiç kimseye göstermeden büyük bir sarayda büyümüştür. Sayıpcamal on beş yaşına bastığında garip bir rüya görür. Düşünde yakışıklı bir yiğit gelir. Kız ile tanışıp "adım Bozcigit" der. Bir kişi kızla yiğidin nikâhını kıyar. Etrafındaki insanlar bu ikisinin güzelliklerine ve yüzlerinin nur gibi parlamasına hayran kalır)

Rüyada Gaipten Haber Alma

Türk halk anlatılarında rüyanın en önemli işlevlerinden biri de kehanette bulunma ya da gelecekte/gaipten haber vermedir (Günay, 1999: 89). Bu tip rüyalar, Dede Korkut Hikâyelerindeki Salur Kazan'ın evinin yağmalamasını haber veren rüya (Ergin, 1997: 99) gibi felaketleri anlatabilir ya da Oğuz Kağan'ın gördüğü rüya (Ögel, 1998: 126) gibi bir zaferin habercisi de olabilir. Bozcigit hikâyesindeki rüya motifi ise Bozcigit'in sevdiğini bulacağını müjdelemektedir.

Hikâyede Bozcigit, dostu Kimin ile Meymun şehrindeki esaretten kurtulduktan sonra beraber Milatiye şehrine gelir ve burada konaklamaya başlar. Bir gece rüyasında aksakal bir adamın kendisine, aradığı kızı bu şehirde bulacağına dair bir nasihat verdiğini görür (Metin, 14-15):

...Oşentip baldar kırk kün Milatie şaarında cürüştü. Közdörünö eç nerse körünbödü. Bozcigit bir künü caratkanga munacat aytıp ıyladı. Al catıp uktap ketet. Tüşündö bir ak sakalduu kişi: "Ay baykuş, bul şaardan çıkpagin, tabasıñ" deyt... (O zaman

çocuklar kırk gün boyunca Milatiye şehrinde kalırlar. Gözlerine hiçbir şey görünmez. Bozcigit bir gün yaratana dua edip ağlar. Yatıp uyuyuverir. Rüyasında aksakallı bir kişi: “Ey zavallı! Bu şehirden ayrılma, bulacaksın” der.)

Sıçan Aracılığıyla Bulunan Şifalı Ot

Türk halk anlatılarında görülen hekimlik uygulamalarından biri de bir sıçan vasıtasıyla şifalı otlardan faydalanmaktır. Örneğin Malçı Mergen destanında, ayakları Albıçı Bay tarafından kırılan Çoban Malçı Mergen, yaralı bir sıçanın yeşil otu yedikten sonra iyileştiğini görür ve kendisi de bu ottan yiyerek eskisinden sağlam hale gelir (Dilek. 2002: 230-231). Canış-Bayış destanında da Kalmuklarla yaptığı savaş sonucunda ağır şekilde yaralanan Canış, kardeşi Bayış’ın yokluğu sırasında Kara Ünkür mağarasına sığınır ve burada bir sıçandan öğrendiği yöntemi kullanarak iyileşmeye başlar (Abalı, 2016: 205).

Bozcigit hikâyesinde de Bozcigit, Tahmas hanın Zeytun adlı yiğidi ve askerleri ile vuruştuktan sonra yaralanır ve Allah’a dua eder. Duası kabul olan Bozcigit, başını gökyüzüne kaldırdığında cennet gibi bir bahçe görür ve burada yaşamaya başlar. Bozcigit bu bahçede, bir sıçanı yaralar ve sıçanın şifalı bir otu yedikten sonra iyileştiğini görür. Bozcigit de aynı ottan yedikten sonra iyileşmeye başlar (Metin, 26):

...Añıça alla taala munacatın kabıl kıldı. Başın cogoru kötördü ele bir bak köründü. Al baka bardı. Bulbul, sandugaç kuştar sayrap turat. Başka eç nerse körünböyt. Bozcigit türdüü cemişterdi terip cep, toydu. Bir çıčkandı bıçak menen caralap kuyruguna cip baylap, ciptin bir uçun koluna karmap, çıčkandı koyo berdi. Üymök çöptü çukup bir çöptü cedi. Karan otursa çıčkandın carası ayığa baştayt. Bozcigit oyloyt: Bul çıčkandın kudaydın caratkan makulugu. Biz dağı makulukbuz. Çıčkanga kuday şıpa berdi dep, özü da oşol çıçkan cegen çöptön tobokelge salıp cedi. Bozcigittin dağı caraattarı ayığa baştadı. (Bunun üzerine Allah Teala duasını kabul eder. Başını yukarı kaldırır ve bir bahçe görünür. O bahçeye varır. Bülbül ve sığırcık kuşları ötüşmekte. Başka hiçbir şey görünmemekte. Bozcigit türlü meyvelerden yiyip karnını doyurur. Bir sıçanı bıçakla yaralar ve kuyruğuna ip bağlayarak ipin bir ucunu elinde tutup sıçanı salıverir. Sıçan bir kök ot kazıp birini yer. Oturup baksa sıçanın yarası iyileşmeye başlar. Bozcigit şöyle düşünür: Bu sıçan Allah’ın yarattığı bir mahlûk. Biz de mahlûkuz. Sıçana Allah şifa verdi, deyip o da sıçanın yediği o ottan tevekkül edip yer. Bozcigit’in yaraları da iyileşmeye başlar.)

Taşı Delen Ok

Epik anlatılarda abartma ve büyütme, zincirlemeli olarak genişletilmiştir. Düşmanın abartılması ve gereğinden güçlü gösterilmesi,

aslında, kahramanın yüceltilmesi amacını taşımaktadır (İbrayev, 1998: 304). Yani düşman ne kadar güçlüyse kahramanın göstereceği cesaret ve yiğitlik de o denli gösterişli bir durum arz etmektedir. Örneğin Küsek Bey destanında Babsak, obaya musallat olan bir aslana ok atar ve ok, aslanı delip geçtikten sonra bir kayaya saplanarak kayanın içinde kaybolur (Ergun&İbrahimov, 2000: 47).

Bozcigit hikâyesinde de Tahmas hanın Zeytun adlı askerinin zeki ve güçlü olduğunu ifade etmek ve Bozcigit'in ne kadar yaman bir yiğitle karşılaşacağını belirtmek için anlatıcı, Zeytun'un okunun taşla saplandığını tahkiye eder. Fakat Zeytun'dan daha yiğit bir özellikte olan Bozcigit'in oku ise onunkinden daha derine saplanır. Bu sayede de Zeytun, Bozcigit'in kendisinden daha güçlü ve kahraman olduğunu kabul eder (Metin, 24):

...Tahmas hanın bir ubadalaşıp cürgön hanzadesi bar ele. Atı Zeytun. Al eki cüz kişini alıp cana kuudu. Zeytun baatır, akıldıu, daana cigit ele. Bozcigit kaçıp baratıp çoñ taşka ok attı. Al ogu carımına kirdi. Zeytun dağı oşol taşka ok attı. Anın ogu da carımına çeyin kirdi. Cigit oylodu. "Bozcigittin küçü meni menen barabar eken. Birok menin askerim artık eken. Bozcigitti kriptir kılabiliriz" dep artınan toktoboy kuudu. Bozcigit taşka cana ok attı, ogunun carımçası battı. Zeytun da ok attı, anın da ogunun carımı battı. Cigittin öltürürünö közü cetpedi. Al mintip oylodu: "Bozcigit menden küçtüü eken. Meni dağı, eki cüz kişimdi da ceñet. Abdan uyat bolup şaarga kirgençe, con ele kaytayın." Zeytun cigitteri menen Milatieke kaytat... (Tahmas hanın -kızını vermek için vaat ettiği- bir hanzadesi vardır. Adı Zeytun. O iki yüz kişiyle kovalamaya başlar. Zeytun bahadır, akıllı ve zeki bir yiğittir. Bozcigit kaçarak uzaklaşır bir kayaya ok atar. Oku yarısına kadar saplanır. Zeytun da o kayaya ok atar. Onun oku da yarısına kadar saplanır. Yiğit şöyle düşünür: "Bozcigit'in gücü benimki kadarmış. Hem benim askerim de daha fazla. Savaşır Bozcigit'i yakalayabiliriz." diyerek ardından kovalar. Bozcigit kayaya yine ok atar. Okun yarısından fazlası kayaya saplanır. Zeytun da ok atar, onunki ancak yarısına kadar saplanır. Yiğidi öldürebileceğine aklı kesmez. O zaman şöyle düşünür: "Bozcigit benden güçlü imiş. Beni de iki yüz askerimi de yener. Çok utanır ve şehre geri döneyim" der. Zeytun yiğitleriyle birlikte Milatiye şehrine geri döner.)

Kahramanın Ancak Kendi Silahıyla Öldürülebilmesi

Epik geleneğimizde anlatı kahramanının öldürülmesi ya da etkisiz hale getirilmesi çok zor bir durumdur. Hatta bazı anlatılarda kahraman, tutsak edilse dahi öldürülemez. Örneğin Canış-Bayış destanında Bayış, Kıtaylara esir düştüğünde türlü işkencelere rağmen bir türlü öldürülemez ve bir zindana hapsedilir (Abalı, 2016: 205). Destanlarda kahramanın yiğitliği, ona ait silahlara atfedilen özelliklerle de anlatılmaya çalışılır. Güçlü ve ölümsüz olan kahraman, ancak kendisine ait bir nesne ile öldürülebilir. Er

Samir destanında Kara Bökö, işkencelerle kanı yeryüzünü kaplamasına rağmen bir türlü ölmez ve ancak kendi çelik bıçağı ile öldürülebilir (Dilek, 2002: 80-82). Aynı durumu Dede Korkut Hikâyelerinde de görmek mümkündür. Obaya musallat olup Oğuz'a türlü zararlar veren Tepegöz'ü de Basat ancak kendi kılıcı ile öldürebilmiştir (Ergin, 1997: 215).

İncelememize esas olan hikâyede de Bozcigit, Sayıpcamal'ın babası Tahmas hana esir düşmüş ve türlü eziyetlere rağmen ölmemiştir. Hikâyede bunun sebebi olarak da Bozcigit'in daima dua okuması ve gusül abdesti alması olarak gösterilmiştir. Nihayetinde de Bozcigit, ancak kendi kılıcı ile öldürülebilmiştir (Metin, 28):

...Baş keser celdet bir kaça colu Bozcigittin başına kılıç çabat. Birok kesilbeyt. Kılıç kespegen sebebi: Bozcigit dayıma "Hızır valiyas haaliya alsalam" dubasın okur ele. Gusul kılar ele. Akırı özünün kılıcı menen çaap öltürüşöt... (Başını kesecek olan cellât birçok kez Bozcigit'in başına kılıç çalar. Biraz olsun bile kesilmez. Kılıç kesmemesinin nedeni Bozcigit'in daima "Hızır valiyas haaliya alsalam" duasını okuması, gusül abdesti almasıdır. En sonunda kendi kılıcı ile öldürebilirler.)

Kahramanın Mezarının Açılması

Allah'a dua etmenin bir mükâfatı olarak gösterilen kahramanın mezarının kendiliğinden açılması durumu, hikâyede; Kimin'in, can dostu Bozcigit'in ölümünün ardından yaşayamayacağını bildirmesi ve ölmek istemesi neticesinde ortaya çıkmaktadır. Bozcigit ile aynı gün doğan ve hayatı boyunca yanından hiç ayrılmayan Kimin, Allah'a Bozcigit ile aynı mezarda yatmak istemesi yönünde bir dua eder. Duası kabul olan Kimin, mezarın açılması üzerine Bozcigit ve Sayıpcamal'ın yanında yatarak sonsuz bir uykuya dalar (Metin, 49):

...Oşol çakta kudaanın rayımı menen eşik açıldı. Kimin dosu Bozcigittin canına kirip şeyit boldu. Üçöösü birge bolup maksat muradına cetiştı. A düynödö bolso da çoquu boluştu... (O zaman Allah'ın izniyle kapı açılır. Kimin, dostu Bozcigit'in yanına girip şehit olur. Üçü de kavuşup muradına ererler. Öbür dünyada da olsa birleşirler.)

Sonuç

Bozcigit hikâyesinde tespit edilen olağanüstülük motiflerinin tümü Türk sözlü ürünlerinde var olan motiflerle aynı özelliği taşımaktadır. Hikâyede saptadığımız motiflerin özellikle destan ve halk hikâyesi menşeli olduğu açıkça görülmektedir. Rüyada âşık olma ve gaipten haber alma motifleri, Anadolu ve diğer Türk coğrafyalarında anlatılan halk hikâyeleri

ile paralellik göstermektedir. Bunun yanında sıçan aracılığıyla şifalı ot bulma, taşta saplanan ok ve kahramanın ancak kendi silahıyla öldürülebilmesi motifleri de epik geleneğimize ait ve birçok Türk destanında mevcut olan motiflerdir. Açıkça görülmektedir ki halk anlatıları bağlamında türler arası ayrışmanın tam olarak gerçekleşmediği Kırgız halk edebiyatında, Bozcigit poeması (manzume), destan ve halk hikâyesi özelliklerini bünyesinde barındıran bir anlatıdır.

Dobruca, Uygur ve Kazak varyantları bulunan Bozcigit hikâyesi ile ilgili Türkiye sahası ve diğer coğrafyalarda birçok araştırma yapılmış olmasına rağmen söz konusu anlatının Kırgız varyantı ile ilgili herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Hikâyenin tamamının Türkiye Türkçesine aktarılıp yayımlanması sayesinde ihtiva ettiği birçok halkbilimsel özelliğinin gün yüzüne çıkarılabileceği ve çeşitli inceleme yöntemleriyle irdelendiğinde kültür dünyamızdaki yerinin tam olarak saptanabileceği kanısında olduğumuzu ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Kaynakça

- “Bozcigit”, (2012). *Eldik Poemalar*, (Redaksiya: A. A. Akmataliyev), Bişkek: Kırgız Respublikasının Uluttuk İlimder Akademiyası.
- ABALI, İsmail (2016). “Canış ve Bayış’ın Sonsuz Yolculuğu”, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 5, S. 1., 203-213.
- AÇA, Mehmet (2006). “Tıva Destan ve Masallarının Araştırılmasında Tür Sorunu”, *Milli Folklor*, S. 72, 85-94.
- ALPTEKİN, Ali Berat (2005). *Türk Halk Hikayelerinin Motif Yapısı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ARVAS, Abdulselam (2017). “Türkiye’de Kıpçak Sahası Türk Destanları Üzerine Yapılan Tezler (1995-2004)”, *Türkiye’de Bir Kurmancan Datka Prof. Dr. Nerin Yayın Armağanı*, Ankara: Sage Yayıncılık, 95-109.
- BARS, Mehmet Emin (2010). “Kerem İle Aslı Hikâyesinde Olağanüstülük Motifleri”, *JASSS*, C. 3, S. 1, 13-22.
- DİLEK, İbrahim (2002). *Altay Destanları I*. Ankara: TDK Yayınları.
- DİREK, Hatice (2010). *Kazaklarda Bozcigit Anlatması*, İzmir: Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi.
- ERGİN, Muharrem (1997). *Dede Korkut Kitabı I*, Ankara: TDK Yayınları.
- ERGUN, Metin&İBRAHİMOV, Gaynislam (2000). *Başkurt Halk Destanları*, Ankara: Türksöy Yayınevi.

Bozcigit Hikâyesinde Olağanüstülük Motifleri

GÜNAY, Umay (1999). *Türkiye’de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*, Ankara: Akçağ Yayınları.

İBRAYEV, Şakir (1998). *Destanın Yapısı*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.

İNAYET, Alimcan (2005). *Uygur Halk Hikâyeleri Üzerinde İncelemeler*, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi.

KAYA, Doğan (2007). *Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Kırgız Adabiyatı Okuu Kuralı, (2004), (Redaktor: Ü. Asanov), Bişkek: Mamlekettik Til Cana Entsiklopediya Borboru.

ÖGEL, Bahaeddin (1998). *Türk Mitolojisi I. Cilt*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

YAYIN, Nerin (1996). *Süremeli Bey Hikâyesi İnceleme-Metin*, Ankara: Milli Folklor Yayınları.

